

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
OŚRODEK INFORMACJI 693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET <http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/22/2007

MIĘDZY MŁODOŚCIĄ A STAROŚCIĄ

KOMUNIKAT Z DWUSETNEGO BADANIA AKTUALNYCH PROBLEMÓW KRAJU

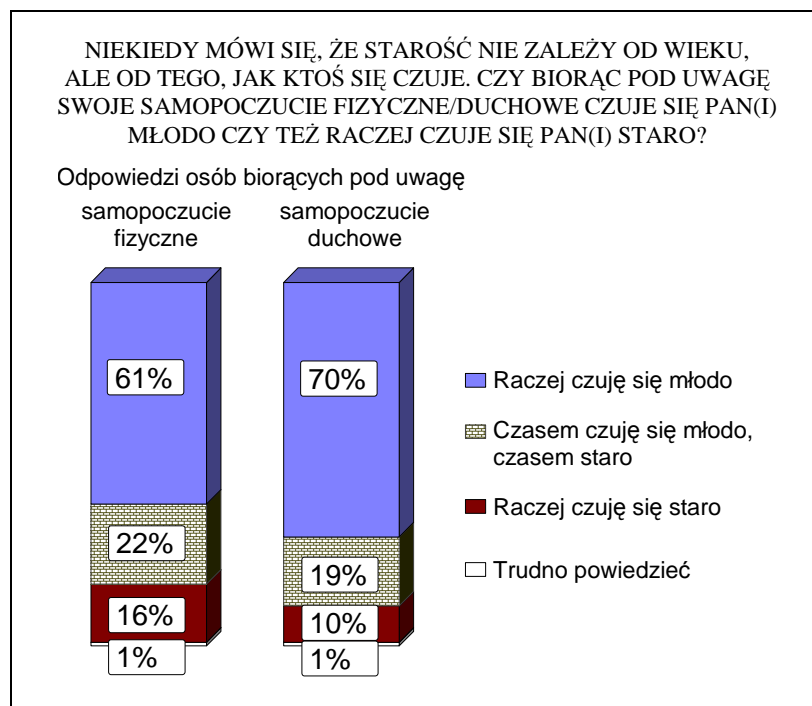
WARSZAWA, LUTY 2007

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2006 roku

- ❑ W ciągu ostatnich ośmiu lat przesunęły się w czasie postrzegane przez badanych granice poszczególnych etapów życia. Obecnie respondenci wyznaczają kres młodości i początek wieku dojrzałego o 6 miesięcy później (przeciętnie na 35 lat i trzy miesiące), a próg starości o 10 miesięcy później (przeciętnie na 61 lat i osiem miesięcy).

- ❑ W porównaniu z rokiem 1998 niemal nie zmieniły się autoidentyfikacje związane z wiekiem – 42% badanych uważa się za ludzi młodych, 36% zalicza się do osób w średnim wieku, a 21% uznaje się za osoby starsze.

- ❑ Od 1998 roku samopoczucie fizyczne i duchowe badanych związane z wiekiem jest stabilne. Pod względem duchowym zdecydowana większość (70%) czuje się młodo, co piąty (19%) ma zmienne samopoczucie, a co dziesiąty (10%) czuje się staro. Większość ankietowanych ma także dobre samopoczucie fizyczne (61% czuje się młodo, 22% – różnie, a 16% – staro), jednak nie dorównuje ono samopoczuciu psychicznemu.

- ❑ Tak samo jak w roku 1998, większość Polaków (68%) żyje nadzieją, że w ich życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć. Ponad jedna czwarta (28%) twierdzi, że wszystko, co w życiu najlepsze, ma już raczej za sobą.

Periodyzacja życia jest ściśle związana z jego biologicznym rytmem, jednak granice między dzieciństwem, młodością, dojrzałością i starością są uwarunkowane kulturowo i historycznie. Na przykład pod względem wieku kalendarzowego dzisiejszy „młody człowiek” z naszego kręgu kulturowego, ciągle przygotowujący się do samodzielnego życia, niegdyś był w pełni dojrzały społecznie, a osiągając dojrzałość (z obecnego punktu widzenia) często postrzegał siebie jako starego człowieka, stojącego nad grobem. Zmiany cywilizacyjne wpłynęły na znaczne wydłużenie okresu przygotowania do życia, czyli zawodowej i społecznej niedojrzałości. Sprawily też, że granica starości pojmowanej jako stan fizycznej i umysłowej niesprawności wyraźnie przesunęła się w czasie.

Kiedy zatem w wyobrażeniu współczesnych Polaków kończy się młodość, a zaczyna wiek dojrzały i starość? Jakie są autoidentyfikacje w tym zakresie, do jakiego wieku badani określają siebie jako ludzi młodych lub w średnim wieku, a od jakiego mają poczucie, że są starzy? Jak oceniają swoje, związane z wiekiem, samopoczucie fizyczne i duchowe? Jak postrzegają swoją przyszłość? Szukając odpowiedzi na te pytania, staraliśmy się sprawdzić, czy i jakie zmiany zaszły w opiniach Polaków na ten temat w ostatnich ośmiu latach¹.

KRES MŁODOŚCI, WIEK DOJRZAŁY I PRÓG STAROŚCI

Według badanych młodość kończy się po przekroczeniu 35 roku życia (przeciętnie w wieku 35 lat i trzech miesięcy). Od tego momentu zaczyna się wiek dojrzały, który trwa prawie do 62 roku życia, a dokładniej – do 61 lat i ośmiu miesięcy. Po przekroczeniu tego wieku człowiek wkracza w jesień życia, czyli starość.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (200) przeprowadzono w dniach 12–15 stycznia 2007 roku na liczącej 922 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku:	VI 1998		I 2007	
	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe
- kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?	34,72	9,38	35,24	10,33
- kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	60,83	8,86	61,63	7,93

W ostatnich ośmiu latach nieco zmieniły się postrzegane przez badanych granice omawianych etapów życia. Obecnie respondenci na nieco późniejszy czas wyznaczają zarówno kres młodości i początek wieku dojrzałego (o 6 miesięcy później), jak i próg starości (o 10 miesięcy później).

Podobnie jak w 1998 roku, postrzeganie granic omawianych etapów życia w pewnym stopniu zależy od wieku badanych – młodzi mają tendencję do ich zaniżania, a starsi do zawyżania. Najwyraźniej widać to na przykładzie opinii najmłodszych i najstarszych respondentów. Osoby mające od 18 do 23 lat zarówno koniec młodości, jak i początek starości lokalizują w cyklu ludzkiego życia nieco wcześniej – młodość kończy się dla nich przeciętnie w trzydziestym pierwszym roku życia (w wieku 30 lat i ośmiu miesięcy), a starość rozpoczyna się po przekroczeniu 57 lat (średnio 57 lat i trzech miesięcy). Natomiast najstarsi ankietowani (mający 70 lat i więcej) przesuwają koniec okresu młodości i początek wieku dojrzałego niemal na 38 rok życia (37 lat i osiem miesięcy), początek starości zaś na 65 lat (65 lat i dwa miesiące).

Tabela 2

Wiek respondentów	Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku			
	kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?		kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	
	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe
Od 18 do 23 lat	30,70	8,13	57,28	8,21
24–29	33,37	7,67	59,60	7,69
30–34	35,58	9,12	62,34	7,16
35–39	34,81	11,26	62,07	8,43
40–44	36,13	11,28	60,48	7,93
45–49	36,69	10,46	62,02	7,51
50–54	36,83	10,24	63,26	7,90
55–59	38,37	9,93	62,79	7,37
60–64	36,69	11,23	62,92	7,01
65–69	32,82	10,26	62,19	6,79
70 lat i więcej	37,66	12,21	65,20	7,10
Ogółem	35,24	10,33	61,63	7,93

Z obliczeń wynika, że od wieku badanych bardziej zależy postrzeganie proggu starości ($r=0,26$) niż kresu młodości ($r=0,17$). Ponadto okazuje się, że kobiety wyznaczają obie te granice na późniejszy czas niż mężczyźni (zob. tabele aneksowe). W opinii mężczyzn młodość kończy się przeciętnie w wieku 34 lat i sześciu miesięcy, według kobiet zaś – w wieku 35 lat i jedenastu miesięcy, czyli o prawie półtora roku później. Natomiast próg starości mężczyźni wyznaczają na 61 rok życia, a kobiety na 62 lata i dwa miesiące, czyli o ponad rok później.

Na podstawie społecznych kryteriów kresu młodości, trwania wieku dojrzałego i proggu starości oraz odpowiedzi na pytanie o rok urodzenia podzieliliśmy respondentów na trzy grupy wiekowe. Pierwsza to **osoby młode** (mające od 18 do 35 lat), które według społecznych kryteriów nie wkroczyły jeszcze w wiek dojrzały – w naszej próbie stanowią ponad jedną trzecią ogółu (**35%**). Druga grupa to **osoby w wieku dojrzałym** (od 36 do 61 lat) stanowiące ponad dwie piąte (**44%**). Do trzeciej grupy należą **osoby w starszym wieku**, które przekroczyły już społeczny próg starości (61 lat i osiem miesięcy) – stanowią one jedną piątą badanych (**21%**). Obecnie spróbujemy sprawdzić, w jakim stopniu podział ten jest zbieżny z autoidentyfikacjami dotyczącymi przeżywanego przez badanych etapu życia.

AUTOIDENTYFIKACJE ZWIĄZANE Z WIEKIEM

Z odpowiedzi na pytanie o związane z wiekiem autoidentyfikacje respondentów wynika, że w Polsce zdecydowana większość dorosłych ma poczucie, że są ludźmi młodymi lub w średnim wieku. Za młodych uważa się ponad dwie piąte badanych (42%), a ponad jedna trzecia (36%) zalicza się do ludzi w średnim wieku. Natomiast za osobę starszą uznaje się zaledwie co piąty respondent (21%). Zwraca uwagę fakt, że autoidentyfikacje badanych są stabilne – od 1998 roku niemal się nie zmieniły.

Tabela 3

Czy biorąc pod uwagę swój wiek uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą lub w średnim wieku czy też określił(a)by się Pan(i) jako starszy pan/starsza pani? Określił(a)bym się jako:	Wskazania respondentów według terminów badań	
	VI 1998	I 2007
	w procentach	
- młody człowiek	40	42
- osoba w średnim wieku	38	36
- starszy pan/starsza pani	22	21
Trudno powiedzieć	0	1

Warto zauważyć, że statystyczny rozkład deklaracji w tej sprawie w znacznym stopniu pokrywa się z podziałem na grupy utworzone na podstawie społecznych kryteriów młodości, wieku dojrzałego i starości. Trzeba jednak podkreślić, że respondenci pytani o autoidentyfikację częściej określają się jako ludzie młodzi (42% wobec 35%), a rzadziej zaliczają siebie do osób w średnim wieku (36% wobec 44%). Natomiast za osoby starsze uznaje się dokładnie taki sam odsetek badanych, jaki został zaliczony do tej kategorii na podstawie społecznego kryterium starości (po 21%).

Autoidentyfikacje respondentów pozostają w bardzo silnym związku z ich rzeczywistym wiekiem ($r=0,87$) – im więcej lat mają badani, tym rzadziej określają się jako ludzie młodzi, tym częściej uznają się za osoby w średnim wieku lub starsze.

Statystycznie rzecz biorąc, w zasadzie aż do czterdziestego roku życia Polacy mają poczucie, że są młodzi. Warto jednak zaznaczyć, że wśród mających od 18 do 34 lat, którzy – według opinii badanych – nie przekroczyli jeszcze górnej granicy młodości, zdecydowana większość uważa się za młodych. Natomiast wśród osób nieco starszych (od 35 do 39 lat), które wkroczyły już w społeczny wiek dojrzały, tylko ponad połowa uznaje się za ludzi młodych, a dwie piąte – za osoby w wieku średnim. Zrozumiałe, że do ludzi w średnim wieku zalicza się większość badanych mających od 40 do 59 lat. Natomiast ankietowani od 60 do 64 roku życia, wśród których większość przekroczyła społeczny próg starości, niemal równie często uważają, że są w średnim wieku, co określają się jako ludzie starsi. Za seniorów uznaje się zdecydowaną większość badanych mających od 65 do 69 lat oraz niemal wszyscy, którzy mają co najmniej 70 lat.

Tabela 4

Wiek respondentów	Czy biorąc pod uwagę swój wiek uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą, w średnim wieku czy też określił(a)by się Pan(i) jako starszy pan/starsza pani? Określił(a)bym się jako:			
	młody człowiek	osoba w średnim wieku	starszy pan, starsza pani	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Od 18 do 23 lat	100	0	0	0
24–29	95	5	0	0
30–34	87	13	0	0
35–39	58	40	0	2
40–44	34	65	0	1
45–49	18	81	1	0
50–54	9	84	7	0
55–59	3	69	26	2
60–64	0	49	46	5
65–69	0	24	74	2
70 lat i więcej	0	7	92	1
Ogółem	42	36	21	1

Autoidentyfikacje związane z wiekiem, czyli doświadczanym etapem życia, zależą nie tylko od liczby lat przeżytych, ale w pewnym stopniu także od płci badanych, a przede wszystkim od ich warunków materialnych, wykształcenia i pozycji zawodowej (zob. tabele aneksowe). Kobiety częściej niż mężczyźni uważają się za osoby starsze (24% wobec 18%), nieco rzadziej określają się jako osoby młode (41% wobec 44%). Również respondenci będący w trudniejszej sytuacji życiowej częściej uznają się za osoby starsze, a znajdujący się w lepszym położeniu społecznym – na ogół częściej za osoby młode. Trzeba jednak podkreślić, że zależności te w pewnej mierze wynikają z faktycznego wieku ankietowanych. Okazuje się bowiem, że respondenci mający tylko podstawowe wykształcenie i żyjący w złych warunkach materialnych są *de facto* znacznie starsi (mają wyższą średnią wieku) niż lepiej wykształceni i zadowoleni ze swojej sytuacji materialnej. Również wylosowane do naszej próby kobiety są przeciętnie o trzy i pół roku starsze od mężczyzn (zob. tabele aneksowe).

SAMOPCZUCIE FIZYCZNE I DUCHOWE ZWIĄZANE Z WIEKIEM

Ankietowanym zadaliśmy też pytania bezpośrednio dotyczące ich samopoczucia związanego z wiekiem. Zapytaliśmy, czy pod względem fizycznym i psychicznym czują się młodo czy raczej staro. Okazuje się, że obecnie – podobnie jak przed ośmioma laty – większość badanych deklaruje dobre samopoczucie w każdym z tych wymiarów. Pod względem duchowym młodo czuje się prawie trzy czwarte respondentów (70%), a staro – zaledwie co dziesiąty (10%). Większość badanych ma również dobre samopoczucie fizyczne (61% czuje się młodo, a 16% – staro), z tym że nie dorównuje ono, jak widać, samopoczuciu psychicznemu.

Tabela 5

Niekiedy mówi się, że starość nie zależy od wieku, ale od tego, jak ktoś się czuje. Czy biorąc pod uwagę swoje samopoczucie fizyczne/duchowe raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?	Autoidentyfikacje według terminów badań			
	VI 1998		I 2007	
	samopoczucie fizyczne	samopoczucie duchowe	samopoczucie fizyczne	samopoczucie duchowe
	w procentach			
Raczej czuję się młodo	61	68	61	70
Czasem czuję się młodo, czasem staro	25	20	22	19
Raczej czuję się staro	14	12	16	10
Trudno powiedzieć	0	0	1	1

Z korelacji odpowiedzi na oba pytania dotyczące samopoczucia wynika, że ponad połowa dorosłych Polaków (58%) czuje się młodo zarówno duchowo, jak i fizycznie, natomiast zaledwie co jedenasty (9%) ma poczucie, że jest stary pod oboma względami. Warto też zauważyć, że 13% badanych ma w obu wymienionych wymiarach zmienne samopoczucie (czasem czuje się młodo, czasem staro). Dla pełniejszej charakterystyki ważne jest też to, że w Polsce więcej jest osób mających dobre samopoczucie psychiczne, mimo że fizycznie czują się one staro lub różnie (12%), niż takich, które mają dobre samopoczucie fizyczne, lecz duchowo czują się staro lub czasem młodo, czasem staro (4%). Ponadto należy podkreślić, że oba wymiary samopoczucia są ze sobą bardzo silnie powiązane ($r=0,70$).

Tabela 6

Czy biorąc pod uwagę swoje samopoczucie fizyczne raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?	Czy biorąc pod uwagę swoje samopoczucie duchowe raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?		
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuje się staro
	w procentach		
Raczej czuję się młodo	58	3	1
Czasem czuję się młodo, czasem staro	8	13	1
Raczej czuję się staro	4	5	9
Podstawę procentowania stanowią wszyscy ankietowani (N= 922). Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”			

Samopoczucie ankietowanych bardzo wyraźnie wiąże się z ich rzeczywistym wiekiem – zależność ta jest jednak silniejsza w przypadku samopoczucia fizycznego ($r=0,62$) niż duchowego ($r=0,55$). Dla lepszego zobrazowania tych zależności obliczyliśmy wskaźniki samopoczucia² dla poszczególnych kategorii wieku. Wynika z nich, że wraz z wiekiem badanych wyraźnie pogarsza się ich samopoczucie, tzn. maleje liczebna przewaga osób czujących się młodo nad tymi, które czują się staro.

Statystycznie rzecz biorąc, większość badanych czuje się młodo pod względem fizycznym do 49 roku życia, natomiast duchową młodość zachowuje o dziesięć lat dłużej, do 59 roku życia. Pierwsze wyraźne oznaki poczucia starości fizycznej pojawiają się po przekroczeniu 65 roku życia, ale dopiero po ukończeniu 70 lat staje się ono udziałem większości badanych. Natomiast poczucie duchowej starości pojawia się później – dotyka głównie ludzi mających co najmniej 70 lat.

² Jest to różnica między odsetkiem osób deklarujących, że czują się młodo, a odsetkiem tych, które twierdzą, że czują się staro.

Tabela 7

Wiek respondentów	Czy biorąc pod uwagę swoje samopoczucie fizyczne/duchowe raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?							
	Samopoczucie fizyczne				Samopoczucie duchowe			
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Wskaźnik samopoczucia*	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Wskaźnik samopoczucia*
	w procentach							
Od 18 do 23 lat	96	4	0	+96	94	4	2	+92
24–29	92	3	4	+88	95	2	2	+93
30–34	83	14	2	+81	91	8	0	+91
35–39	79	15	7	+72	87	11	2	+85
40–44	74	23	3	+71	89	9	0	+89
45–49	56	36	6	+50	65	31	3	+62
50–54	53	31	16	+37	63	30	6	+57
55–59	48	32	18	+30	60	27	12	+48
60–64	28	50	18	+10	49	36	11	+38
65–69	15	40	43	-28	33	41	26	+7
70 lat i więcej	14	26	59	-45	24	32	43	-19

* Jest to różnica między odsetkiem ankietowanych, którzy deklarują, że czują się młodo, a odsetkiem deklarujących, że czują się staro. Znak plus oznacza przewagę czujących się młodo, znak minus – przewagę czujących się staro. W tabeli pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Należy podkreślić, że – poza okresem młodości – samopoczucie duchowe Polaków jest lepsze od fizycznego. Jedynie ludzie młodzi od 18 do 23 roku życia mają nieco lepsze samopoczucie fizyczne niż duchowe, natomiast w przypadku badanych w wieku od 24 do 29 lat jest już odwrotnie. Wraz z wiekiem ankietowanych coraz bardziej pogłębia się dystans między samopoczuciem duchowym i fizycznym. To, że ludzie znacznie lepiej czują się pod względem duchowym niż fizycznym, najbardziej widoczne jest u respondentów, którzy mają co najmniej 60 lat. Wydaje się to zrozumiałe, ponieważ narastające z wiekiem niedogodności fizyczne są nietatwe do uniknięcia i trudno o nich nie pamiętać, podczas gdy „młodość” i „starość” w sferze ducha w większej mierze zależą od wyboru postawy wobec życia.

Samopoczucie ankietowanych bardzo silnie zależy także od związanych z wiekiem autoidentyfikacji respondentów (w odniesieniu do samopoczucia fizycznego $r=0,66$, a duchowego $r=0,58$). W mniejszym stopniu uzależnione jest także od płci oraz niektórych cech położenia społecznego badanych – wykształcenia i warunków materialnych (zob. tabele aneksowe). Kobiety mają gorsze samopoczucie niż mężczyźni. Fizycznie młodo czuje się ponad połowa kobiet (57%) i dwie trzecie mężczyzn (66%), one też nieco częściej przyznają się do fizycznej starości (18% wobec 13%). Podobną, choć słabszą zależność odnotowujemy w sferze ducha (68% kobiet i 73% mężczyzn deklaruje, że czuje się młodo, natomiast staro –

odpowiednio: 12% i 8%). Należy jednak podkreślić, że to zróżnicowanie samopoczucia może wiązać się z różnicą średniej wieku, która w badanej próbie jest wyższa w przypadku kobiet niż mężczyzn. Również zależności między samopoczuciem a niektórymi cechami położenia społecznego badanych mogą w pewnym stopniu wynikać z różnic wieku (osoby najgorzej wykształcone i żyjące w złych warunkach materialnych mają wyższą średnią wieku niż osoby lepiej wykształcone i zadowolone ze swojej sytuacji materialnej). Uwzględniając te zastrzeżenia trzeba jednak przyznać, że samopoczucie Polaków zarówno fizyczne, jak i duchowe jest tym lepsze, im wyższe mają wykształcenie i lepsze warunki życia.

POSTRZEGANIE PRZYSZŁOŚCI

Kultura współczesna jest kulturą młodości. Współczesnemu człowiekowi nie wypada czuć się staro, nawet jeśli faktycznie tego rodzaju odczucia nierzadko mu towarzyszą. Może też niełatwo mu się przyznać do nich w rozmowie z ankierem. Badani mogą więc deklarować, że czują się młodzi, ponieważ uważają, że symptomów starzenia się nie powinni ujawniać. By uniknąć tego typu sytuacji, zastosowaliśmy wskaźnik, który nie nawiązuje do pojęć młodości i starości, lecz jest pytaniem o nadzieję – czy Polacy żyją przyszłością i tym, co może się zdarzyć, czy też przeszłością i zajmują się już raczej tym, co minione.

Okazuje się, że tak jak przed ośmioma laty większość Polaków (68%) żyje nadzieją, że w ich życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć. Ponad jedna czwarta (28%) twierdzi, że wszystko, co w życiu najlepsze, ma już raczej za sobą, co może oznaczać, że osoby te nie wiążą z przyszłością większych nadziei.

Tabela 8

Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	VI 1998	I 2007
	w procentach	
W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć	68	68
To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą	28	28
Trudno powiedzieć	4	4

Opinie te bardzo silnie wiążą się z wiekiem badanych – im są starsi, tym rzadziej patrzą w przyszłość z nadzieją, tym częściej uświadamiają sobie, że nie mogą spodziewać się już niczego dobrego. Zależność tę dobrze ilustruje wskaźnik poziomu nadziei³, który wyraźnie maleje wraz z wiekiem ankietowanych.

Tabela 9

Wiek respondentów	Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza?			
	W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć	To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą	Trudno powiedzieć	Wskaźnik poziomu nadziei*
	w procentach			
Od 18 do 23 lat	95	5	0	+90
24–29	90	7	3	+83
30–34	92	7	1	+85
35–39	89	10	1	+79
40–44	88	11	1	+77
45–49	81	10	9	+71
50–54	66	32	2	+34
55–59	51	42	7	+9
60–64	35	53	12	-18
65–69	20	75	5	-55
70 lat i więcej	13	80	7	-67

* Jest to różnica między odsetkiem osób przekonanych, że w ich życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć, a odsetkiem tych, które twierdzą, że to, co najlepsze, mają już raczej za sobą. Znak plus oznacza przewagę osób mających nadzieję na przyszłość, a znak minus – przewagę pozbawionych takiej nadziei

Nadzieja osiąga najwyższy poziom w latach młodości (od 18 do 34 roku życia), zdecydowanie dominuje również w kolejnych piętnastu latach (od 35 do 49 lat). Natomiast po przekroczeniu pięćdziesiątego roku życia zaczyna jej gwałtownie ubywać i wśród badanych mających od 60 do 64 lat (a więc tych, którzy w większości przekroczyli próg starości) odnotowujemy już przewagę osób niewiążących z przyszłością większych nadziei. Przewaga ta bardzo się nasila wśród ludzi po sześćdziesiątym piątym roku życia, u których zdecydowanie dominuje już brak nadziei.

Stosunek do przyszłości bardzo wyraźnie zależy nie tylko od wieku badanych ($r=0,60$), ale także od związanych z nim – autoidentyfikacji ($r=0,59$) oraz samopoczucia fizycznego ($r=0,57$) i duchowego ($r=0,52$); im bardziej są one zorientowane na młodość, tym więcej badanych myśli z nadzieją o swojej przyszłości. Warto jednak zauważyć, że brak nadziei nie jest jednoznaczny z poczuciem duchowej starości. Wśród respondentów

³ Jest to różnica między odsetkiem osób wiążących z przyszłością nadzieję a odsetkiem osób jej niemających.

przekonanych, że mają już za sobą to, co w życiu najlepsze, większość stanowią ci, którzy czują się młodzi duchem lub mają zmienne nastroje, i tylko mniej niż jedna trzecia czuje się staro. Natomiast wśród ankietowanych wiążących z przyszłością duże nadzieje zdecydowanie dominują osoby młode duchem.

Tabela 10

Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza?	Czy biorąc pod uwagę swoje samopoczucie duchowe raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?			
	Raczej czuję się młodo	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Raczej czuję się staro	Trudno powiedzieć
	w procentach			
To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą	35	35	29	1
W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć	86	11	2	1

Stosunek do przyszłości w pewnym stopniu zależy także od płci oraz poziomu wykształcenia i warunków materialnych respondentów (zob. tabele aneksowe). Nieco mniej nadziei odnotowujemy w opiniach kobiet niż mężczyzn, przede wszystkim jednak im niższe wykształcenie i gorsze warunki materialne, tym rzadziej badani myślą z nadzieją o swojej przyszłości. Zależności te należy jednak traktować z pewną dozą ostrożności z powodu opisanych już różnic wieku respondentów w omawianych grupach społeczno-demograficznych.

Według szacunków ankietowanych, młodość kończy się po przekroczeniu 35 roku życia (przeciętnie w wieku 35 lat i trzech miesięcy). Od tego momentu człowiek wkracza w wiek dojrzały, który trwa prawie do 62 roku życia (dokładniej – do 61 lat i ośmiu miesięcy). Po przekroczeniu tego wieku zaczyna się starość. W ciągu ostatnich ośmiu lat postrzegane przez badanych granice omawianych etapów życia przesunęły się w czasie. Obecnie respondenci wyznaczają kres młodości o 6 miesięcy później niż w 1998 roku, a próg starości o 10 miesięcy później.

Po zastosowaniu społecznych kryteriów do analizy wieku respondentów okazało się, że w badanej próbie co trzeci ankietowany jest człowiekiem młodym, ponad dwie piąte stanowią ludzie w wieku dojrzałym, a co piąty respondent przekroczył próg starości.

Związane z wiekiem autoidentyfikacje badanych w znacznym stopniu pokrywają się z podziałem utworzonym na podstawie społecznych kryteriów, choć sami badani nieco częściej określają się jako ludzie młodzi, a rzadziej zaliczają do osób w średnim wieku. Natomiast za osoby starsze uważa się dokładnie tyle samo badanych, ilu zostało zaliczonych do tej kategorii na podstawie społecznego kryterium starości. Warto też podkreślić, że autoidentyfikacje badanych niemal nie zmieniły się w ostatnich ośmiu latach.

Stabilne pozostało także związane z wiekiem samopoczucie fizyczne i duchowe Polaków. Generalnie jest ono znacznie bardziej zorientowane na młodość niż autoidentyfikacje badanych. Większość ma dobre samopoczucie fizyczne (dwie trzecie czuje się fizycznie młodo, a co szósty – staro), jednak nie dorównuje ono samopoczuciu psychicznemu. Pod względem duchowym młodo czuje się prawie trzy czwarte respondentów, a staro – zaledwie co dziesiąty.

Tak jak przed ośmioma laty, większość Polaków żyje nadzieją – uważa, że w ich życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć. Więcej niż co czwarty twierdzi jednak, że wszystko, co w życiu najlepsze, ma już raczej za sobą. Osób pozbawionych nadziei, nieoczekujących niczego szczególnego w życiu, jest w naszym społeczeństwie znacznie więcej niż ludzi w starszym wieku, a przede wszystkim więcej niż tych, którzy fizycznie czy duchowo czują się staro.

Warto też podkreślić, że większość omawianych opinii bardzo silnie związana jest z rzeczywistym wiekiem badanych (najsłabiej wiąże się z wiekiem postrzeganie kresu młodości i progu starości), a także – choć w mniejszym stopniu – z poziomem ich wykształcenia i materialnymi warunkami życia.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?

	Średnia w latach	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	35.2	10.33	836
Płeć			
Mężczyźni	34.5	10.11	406
Kobiety	35.9	10.50	430
Wiek			
18-24 lat	30.9	8.02	136
25-34	34.6	8.61	157
35-44	35.5	11.24	125
45-54	36.8	10.32	165
55-64	37.7	10.42	102
65 lat i więcej	36.3	11.85	150
Miejsce zamieszkania			
Wieś	34.5	10.18	321
Miasto do 20 tys.	35.3	11.21	108
20-100 tys.	35.9	9.93	170
101-500 tys.	35.6	10.60	144
501 tys.i więcej mieszk.	35.8	10.15	92
Wykształcenie			
Podstawowe	34.8	10.87	231
Zasadnicze zawodowe	34.7	10.03	228
Średnie	36.0	10.49	289
Wyższe	35.4	9.09	88
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	36.8	9.94	49
Prac.umysł.niż.szczebła	35.2	9.40	77
Pracownicy fiz.- umysł.	34.4	9.53	71
Robotnicy wykwalifikowani	35.8	10.17	79
Robotnicy niewykwalifik.	34.5	9.07	31
Rolnicy	31.7	10.10	46
Pracujący na własny rach.	39.4	7.43	27
Bierni zawodowo			
Renciści	35.9	10.46	74
Emeryci	36.9	11.43	179
Uczniowie i studenci	30.5	8.81	72
Bezrobotni	35.2	10.52	99
Gospodynie domowe i inni	35.2	11.06	31
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	37.3	10.39	116
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	35.9	8.36	51
sekt. pryw. poza rolnict.	34.7	9.21	171
prywatnym gosp. rolnym	33.2	11.13	46
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	32.8	10.16	89
301-500	35.6	10.28	125
501-900	37.4	10.70	183
901-1200	35.6	10.28	88
Powyżej 1200 zł	37.7	10.14	74
Ocena własnych war. mater.			
Złe	35.0	10.35	232
Średnie	35.5	10.67	358
Dobre	35.1	9.83	246
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	35.4	10.25	53
Raz w tygodniu	35.0	10.73	430
1-2 razy w miesiącu	34.2	10.48	100
Kilka razy w roku	36.6	9.38	165
W ogóle nie uczestniczy	35.1	9.90	88
Poglądy polityczne			
Lewica	35.4	9.71	124
Centrum	34.9	10.16	234
Prawica	35.8	10.90	262
Trudno powiedzieć	34.9	10.20	216

Tabela 2. Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku kończy się wiek dojrzwały i zaczyna się starość?

	Średnia w latach	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	61.6	7.93	838
Płeć			
Mężczyźni	61.0	7.91	404
Kobiety	62.2	7.92	434
Wiek			
18-24 lat	57.6	8.20	137
25-34	61.0	7.55	155
35-44	61.2	8.20	123
45-54	62.6	7.70	162
55-64	62.8	7.21	109
65 lat i więcej	64.3	7.12	153
Miejsce zamieszkania			
Wieś	61.0	8.05	324
Miasto do 20 tys.	61.0	7.86	112
20-100 tys.	62.5	7.51	171
101-500 tys.	61.8	7.75	140
501 tys.i więcej mieszk.	62.9	8.47	90
Wykształcenie			
Podstawowe	61.1	8.17	244
Zasadnicze zawodowe	61.2	7.53	221
Średnie	61.6	8.02	286
Wyższe	64.5	7.48	86
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	63.7	6.93	50
Prac.umysł.niż.szczebła	63.1	7.62	73
Pracownicy fiz.- umysł.	61.1	8.48	71
Robotnicy wykwalifikowani	61.8	7.39	75
Robotnicy niewykwalifik.	60.2	7.59	32
Rolnicy	58.7	8.03	45
Pracujący na własny rach.	65.6	7.30	28
Bierni zawodowo			
Renciści	61.4	7.41	74
Emeryci	63.4	7.69	184
Uczniowie i studenci	57.5	8.55	73
Bezrobotni	60.0	7.46	102
Gospodynie domowe i inni	62.6	7.83	31
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	62.8	7.66	114
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	61.6	7.31	49
sekt. pryw. poza rolnict.	62.3	8.00	170
prywatnym gosp. rolnym	58.5	8.28	48
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	60.0	6.81	87
301-500	61.0	8.24	132
501-900	62.8	7.24	185
901-1200	63.7	6.83	87
Powyżej 1200 zł	64.1	8.76	74
Ocena własnych war. mater.			
Złe	61.5	7.91	238
Średnie	61.3	7.96	359
Dobre	62.3	7.92	241
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	62.8	7.07	53
Raz w tygodniu	61.7	8.20	434
1-2 razy w miesiącu	60.2	8.65	96
Kilka razy w roku	61.8	6.66	166
W ogóle nie uczestniczy	61.6	8.42	88
Poglądy polityczne			
Lewica	61.3	7.84	129
Centrum	61.7	8.32	229
Prawica	62.2	7.87	257
Trudno powiedzieć	61.0	7.64	224

Tabela 3. Średnia wieku badanych

	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	45.5	18.40	922
Płeć			
Mężczyźni	43.7	17.53	444
Kobiety	47.2	19.03	478
Wiek			
18-24 lat	20.5	1.98	144
25-34	29.8	2.98	172
35-44	39.7	2.74	142
45-54	49.5	2.73	178
55-64	58.9	2.79	116
65 lat i więcej	74.1	6.11	170
Miejsce zamieszkania			
Wieś	46.6	19.07	352
Miasto do 20 tys.	47.8	19.26	120
20-100 tys.	44.2	17.32	187
101-500 tys.	42.7	16.73	161
501 tys.i więcej mieszk.	45.9	19.03	101
Wykształcenie			
Podstawowe	56.5	21.46	264
Zasadnicze zawodowe	43.2	13.89	247
Średnie	39.3	15.77	315
Wyższe	41.7	13.92	97
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	40.3	10.56	57
Prac.umysł.niż.szczebła	37.7	11.24	84
Pracownicy fiz.- umysł.	35.2	12.04	79
Robotnicy wykwalifikowani	40.0	10.61	82
Robotnicy niewykwalifik.	41.8	10.24	32
Rolnicy	43.1	10.38	49
Pracujący na własny rach.	38.1	10.25	34
Bierni zawodowo			
Renciści	56.0	11.70	82
Emeryci	69.7	9.59	202
Uczniowie i studenci	20.4	7.23	77
Bezrobotni	36.3	12.29	108
Gospodynie domowe i inni	43.0	15.17	37
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	42.4	10.46	126
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	37.0	10.30	54
sekt. pryw. poza rolnict.	36.2	11.21	191
prywatnym gosp. rolnym	44.1	13.33	53
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	40.2	14.40	96
301-500	41.5	15.64	138
501-900	51.8	19.26	205
901-1200	53.0	19.36	95
Powyżej 1200 zł	47.2	17.31	81
Ocena własnych war. mater.			
Złe	49.2	18.57	255
Średnie	46.4	17.92	399
Dobre	40.8	18.00	268
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	53.4	18.64	60
Raz w tygodniu	46.7	17.92	479
1-2 razy w miesiącu	39.7	17.10	104
Kilka razy w roku	42.2	16.83	181
W ogóle nie uczestniczy	47.6	21.89	97
Poglądy polityczne			
Lewica	45.7	16.22	137
Centrum	41.3	16.93	244
Prawica	46.1	18.41	283
Trudno powiedzieć	48.7	20.08	258

Tabela 4. Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą, w średnim wieku czy też określił(a)by się Pan(i) jako starszy pan/starsza pani? Określił(a)by się jako:

(%)

	młody człowiek	osoba w średnim wieku	starszy pan/starsza pani	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	42	36	21	1	922
Płeć					
Mężczyźni	44	37	18	1	444
Kobiety	41	35	24	0	478
Wiek					
18-24 lat	99	1	0	0	144
25-34	91	9	0	0	172
35-44	46	53	1	1	142
45-54	13	82	4	0	178
55-64	2	62	33	3	116
65 lat i więcej	0	12	87	0	170
Miejsce zamieszkania					
Wieś	39	35	26	0	352
Miasto do 20 tys.	42	32	26	0	120
20-100 tys.	49	36	15	0	187
101-500 tys.	45	40	14	2	161
501 tys.i więcej mieszk.	41	37	21	1	101
Wykształcenie					
Podstawowe	23	26	51	0	264
Zasadnicze zawodowe	42	46	11	1	247
Średnie	55	37	8	0	315
Wyższe	55	34	9	1	97
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	56	37	7	0	57
Prac.umysł.niż.szczebla	57	41	2	0	84
Pracownicy fiz.- umysł.	65	30	3	1	79
Robotnicy wykwalifikowani	49	49	2	0	82
Robotnicy niewykwalifik.	37	63	0	0	32
Rolnicy	38	53	9	0	49
Pracujący na własny rach.	65	32	0	2	34
Bierni zawodowo					
Renciści	4	59	35	2	82
Emeryci	2	27	70	1	202
Uczniowie i studenci	99	0	1	0	77
Bezrobotni	64	32	3	0	108
Gospodynie domowe i inni	43	40	17	0	37
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	47	49	4	1	126
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	61	35	2	1	54
sekt. pryw. poza rolnict.	60	38	1	0	191
prywatnym gosp. rolnym	35	52	13	0	53
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	47	44	8	1	96
301-500	46	41	12	2	138
501-900	30	37	32	0	205
901-1200	30	39	31	0	95
Powyżej 1200 zł	44	35	20	1	81
Ocena własnych war. mater.					
Złe	32	39	27	2	255
Średnie	40	36	24	0	399
Dobre	56	33	11	0	268
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	26	35	38	0	60
Raz w tygodniu	39	38	22	1	479
1-2 razy w miesiącu	54	32	15	0	104
Kilka razy w roku	50	34	14	1	181
W ogóle nie uczestniczy	41	33	26	0	97
Poglądy polityczne					
Lewica	34	46	19	1	137
Centrum	50	37	13	0	244
Prawica	44	35	21	1	283
Trudno powiedzieć	39	30	30	1	258

Tabela 5. Niekiedy mówi się, że starość nie zależy od wieku, ale od tego, jak się ktoś czuje. Czy biorąc pod uwagę swoje **samopoczucie fizyczne** raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?

(%)

	Raczej czuje się młodo	Raczej czuje się staro	Czasem czuje się młodo, czasem staro	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	16	22	1	922
Płeć					
Mężczyźni	66	13	20	1	444
Kobiety	57	18	24	0	478
Wiek					
18-24 lat	96	0	4	0	144
25-34	87	3	10	1	172
35-44	76	5	19	0	142
45-54	55	11	33	1	178
55-64	41	18	38	3	116
65 lat i więcej	14	54	30	1	170
Miejsce zamieszkania					
Wieś	56	21	22	1	352
Miasto do 20 tys.	57	18	25	0	120
20-100 tys.	64	9	25	1	187
101-500 tys.	68	10	20	1	161
501 tys. i więcej mieszk.	67	15	17	1	101
Wykształcenie					
Podstawowe	36	36	27	1	264
Zasadnicze zawodowe	65	11	23	1	247
Średnie	76	5	19	0	315
Wyższe	76	6	17	1	97
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	84	4	12	0	57
Prac.umysł.niż.szczebla	81	7	11	1	84
Pracownicy fiz.- umysł.	82	5	12	1	79
Robotnicy wykwalifikowani	82	3	14	1	82
Robotnicy niewykwalifik.	65	8	28	0	32
Rolnicy	54	11	35	0	49
Pracujący na własny rach.	87	4	7	2	34
Bierni zawodowo					
Renciści	26	32	42	0	82
Emeryci	23	41	34	2	202
Uczniowie i studenci	94	1	4	0	77
Bezrobotni	75	6	19	0	108
Gospodynie domowe i inni	51	14	32	3	37
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	81	7	12	0	126
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	80	2	17	1	54
sekt. pryw. poza rolnict.	81	5	13	1	191
prywatnym gosp. rolnym	52	14	34	0	53
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	62	12	25	1	96
301-500	60	11	29	0	138
501-900	51	24	26	0	205
901-1200	62	19	19	0	95
Powyżej 1200 zł	74	10	13	3	81
Ocena własnych war. mater.					
Złe	44	25	30	1	255
Średnie	60	16	24	0	399
Dobre	80	6	13	1	268
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	51	27	21	1	60
Raz w tygodniu	60	15	24	1	479
1-2 razy w miesiącu	68	11	20	1	104
Kilka razy w roku	64	13	23	1	181
W ogóle nie uczestniczy	61	24	14	1	97
Poglądy polityczne					
Lewica	56	16	26	1	137
Centrum	68	9	22	1	244
Prawica	65	13	20	2	283
Trudno powiedzieć	53	24	23	0	258

Tabela 6. Niekiedy mówi się, że starość nie zależy od wieku, ale od tego, jak się ktoś czuje. Czy biorąc pod uwagę swoje **samopoczucie duchowe** raczej czuje się Pan(i) młodo czy też raczej czuje się Pan(i) staro?

(%)

	Raczej czuję się młodo	Raczej czuję się staro	Czasem czuję się młodo, czasem staro	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	70	10	19	1	922
Płeć					
Mężczyźni	73	8	19	1	444
Kobiety	68	12	19	1	478
Wiek					
18-24 lat	94	2	4	0	144
25-34	93	1	5	1	172
35-44	88	1	10	1	142
45-54	64	5	30	1	178
55-64	56	12	30	2	116
65 lat i więcej	26	38	34	1	170
Miejsce zamieszkania					
Wieś	66	15	18	1	352
Miasto do 20 tys.	67	12	21	0	120
20-100 tys.	76	6	18	1	187
101-500 tys.	75	5	18	2	161
501 tys. i więcej mieszk.	71	7	22	0	101
Wykształcenie					
Podstawowe	47	26	26	1	264
Zasadnicze zawodowe	74	5	19	2	247
Średnie	82	3	14	0	315
Wyższe	80	2	16	1	97
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	84	0	16	0	57
Prac. umysł. niż. szczebla	90	2	7	1	84
Pracownicy fiz.- umysł.	87	3	9	1	79
Robotnicy wykwalifikowani	89	1	11	0	82
Robotnicy niewykwalifik.	75	8	17	0	32
Rolnicy	80	2	19	0	49
Pracujący na własny rach.	91	0	7	2	34
Bierni zawodowo					
Renciści	40	22	36	2	82
Emeryci	35	31	33	2	202
Uczniowie i studenci	93	4	3	0	77
Bezrobotni	80	1	19	0	108
Gospodynie domowe i inni	69	1	26	3	37
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	86	3	11	0	126
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	84	0	14	1	54
sekt. pryw. poza rolnict.	88	1	10	1	191
prywatnym gosp. rolnym	75	4	20	2	53
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	72	10	16	1	96
301-500	72	4	23	1	138
501-900	61	19	20	0	205
901-1200	66	12	22	0	95
Powyżej 1200 zł	78	7	13	1	81
Ocena własnych war. mater.					
Złe	60	18	20	2	255
Średnie	66	10	23	1	399
Dobre	85	3	11	1	268
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	60	16	23	1	60
Raz w tygodniu	70	11	19	1	479
1-2 razy w miesiącu	73	7	19	1	104
Kilka razy w roku	74	7	18	1	181
W ogóle nie uczestniczy	67	14	20	0	97
Poglądy polityczne					
Lewica	68	9	23	1	137
Centrum	77	5	17	0	244
Prawica	73	9	17	1	283
Trudno powiedzieć	61	17	21	1	258

Tabela 7. Z którą z poniższych opinii Pan(i) się zgadza? 1 - To, co w życiu najlepsze, mam już raczej za sobą; 2 - W moim życiu jeszcze wiele dobrego może się zdarzyć

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	28	68	4	922
Płeć				
Mężczyźni	26	71	3	444
Kobiety	30	65	5	478
Wiek				
18-24 lat	5	94	1	144
25-34	7	91	2	172
35-44	11	88	1	142
45-54	21	74	6	178
55-64	46	46	9	116
65 lat i więcej	78	15	7	170
Miejsce zamieszkania				
Wieś	28	66	5	352
Miasto do 20 tys.	32	65	3	120
20-100 tys.	26	70	4	187
101-500 tys.	25	70	5	161
501 tys.i więcej mieszk.	29	70	1	101
Wykształcenie				
Podstawowe	50	43	7	264
Zasadnicze zawodowe	23	74	3	247
Średnie	18	79	3	315
Wyższe	13	86	1	97
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	12	88	0	57
Prac.umysł.niż.szczebła	10	89	1	84
Pracownicy fiz.- umysł.	8	90	2	79
Robotnicy wykwalifikowani	15	83	3	82
Robotnicy niewykwalifik.	27	68	5	32
Rolnicy	14	79	7	49
Pracujący na własny rach.	7	93	0	34
Bierni zawodowo				
Renciści	44	45	11	82
Emeryci	68	26	6	202
Uczniowie i studenci	6	94	0	77
Bezrobotni	20	76	4	108
Gospodynie domowe i inni	18	75	6	37
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	16	84	1	126
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	7	90	3	54
sekt. pryw. poza rolnict.	12	88	1	191
prywatnym gosp. rolnym	16	75	10	53
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	21	74	6	96
301-500	24	71	4	138
501-900	38	59	4	205
901-1200	38	60	2	95
Powyżej 1200 zł	30	69	1	81
Ocena własnych war. mater.				
Złe	37	54	9	255
Średnie	28	69	3	399
Dobre	19	80	1	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	34	61	5	60
Raz w tygodniu	28	68	4	479
1-2 razy w miesiącu	20	74	5	104
Kilka razy w roku	27	70	2	181
W ogóle nie uczestniczy	34	60	6	97
Poglądy polityczne				
Lewica	34	63	3	137
Centrum	22	76	2	244
Prawica	26	71	3	283
Trudno powiedzieć	32	60	8	258